

Osmo Alho:

JUMALAN KYMMENEN KÄSKYÄ ALKUTEKSTIN VALOSSA

Johdanto.

Raamatussa on Jumalan antama säädöskokoelma, josta käytetään tavallisesti nimitystä "kymmenen käskyä". Sitä koskeva opetus eri kirkkokuntien ja muiden kristillisten yhteisöjen piirissä poikkeaa yleensä monessa suhteessa Raamatun alkutekstistä. Esimerkiksi useimpien suomalaisten käsitykset tästä asiasta perustuvat luterilaisen kirkon opetukseen. Se pohjautuu puolestaan roomalaiskatolisen kirkon opetukseen, jonka lähtökohtana taas ovat vuosina 354 - 430 j.Kr. eläneen kirkkoisä Augustinuksen käsitykset. Tämä opetus nojautuu siten, niinkuin moni muukin kristillinen opetus, suurelta osalta kirkkoisien perinnäissääntöihin eikä Raamatun alkutekstiin.

Raamatun alkutekstissä (esim. 5. Moos. 4:13) näistä Jumalan antamista ohjeista ja säädöksistä, joiden lukumäärä oli 10 ja jotka oli kirjoitettu kahteen kivitauluun, käytetään hebrean sanontaa עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים [‘aS'e:ReTh HadDeV'aRIM]. Niistä ei siis käytetä käsitettä "käsky", joka olisi hebreaksi lähinnä מִצְוָה [MiTsVa:(H)] tai צֶו [TsaV], vaan käsitettä דְּבָר [DaV'aR], jonka päämerkitykset ovat: 1. "sana"; 2. "asia". Tuo sanonta merkitsee siis sananmukaisesti "kymmenen sanaa" tai "kymmenen asiaa". Kun jokaisessa säädöksessä on vähintään kaksi sanaa, monissa paljon enemmänkin, sanan דְּבָר [DaV'aR] merkitykseksi on siten ymmärrettävä tässä tekstiyhteydessä lähinnä "asia", jolloin jokainen näistä säädöksistä muodostaa tietyn asiakokonaisuuden.

Tällainen "asia" ei välttämättä ole "tee - käsky" tai "älä tee - käsky", vaan se voi olla myös "määrittely". Juutalaisessa Raamatun selityksessä näistä kymmenestä säädöksestä käytetään yleensä sanontaa עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרֹת [‘aS'e:ReTh HadDibBeROTh], mikä merkitsee puolestaan sananmukaisesti "kymmenen sanaa" tai "kymmenen puhetta", jolloin ymmärretään, että tässä on kysymys erityisesti Jumalan puhumasta kymmenestä säädöksestä, jotka Jumala puhui Israelin kansalle ja sen kautta edelleen myös kaikille muille ihmisille, ja jotka on saatu myös kirjoitettuna Mooseksen välityksellä. Näistä säädöksistä käytetään usein kreikankielistä nimitystä "Dekalogi".

Hebreankielisessä tekstissä esiintyy useita kertoja verbien jussiivi- ja futuurimuotoja, joita ei ole suomen kielessä. Olen kääntänyt ne käyttäen apuverbeinä seuraavia verbejä: kieltävä jussiivi, johon liittyy voimakas kieltosana לו' [Lo'], verbi "saada", kärkevä jussiivi verbi "pitää" ja futuuri verbi "tulla". Lisäksi on mainittu aina alkutekstin verbinmuoto. Käyttämäni hebrean sekä kreikan translitterointijärjestelmät on esitetty kirjoitukseni "Jerikolaisen Raahabin ammatti" liitteissä 2 ja 3. Tärkeimmät lähdeteokset on esitetty tämän kirjoituksen liitteenä.

Kymmenen säädöksen järjestelmä.

Kirkkoisä Augustinus käsitti, että nämä säädökset olivat nimenomaan käskyjä, joko "tee - käskyjä" tai "älä tee - käskyjä", ja hän jakoi käskyt siten, että ensimmäiseen tauluun kuuluu 3 käskyä, jotka koskevat ihmisen suhdetta Jumalaan ja toiseen tauluun 7 käskyä, jotka koskevat ihmisen suhdetta lähimmäiseen. Tämä jako 3 + 7 perustuu siihen, että Raamatussa 3 on Jumalan kolminaisuuden luku ja 7 on täydellisyyden luku. Kun ihmisen tulisi pyrkiä täydellisyyteen (esim. Matt. 5:48, Hebr. 6:1), luku 7 sopisi siten hyvin kuvaamaan ihmisen suhdetta lähimmäiseen. Siihen viittaa selvästi myös tuon edellisen Raamatun kohdan tekstiyhteys.

Eräissä muissa "kymmenen käskyn" säädöskokoelman kristillisissä selityksissä on käytetty myös jakoa 4 + 6. Näillä kummallakaan edellä mainitulla kymmenen säädöksen jaoittelutavalla ei ole kuitenkaan mitään suoranaista tukea itse Raamatun tekstissä.

Raamatun alkutekstiin perustuvan juutalaisen opetuksen mukaan nämä säädökset jakaantuvat kahteen tauluun siten, että kumpaankin tauluun kuuluu 5 asiaa. Tällöin 5 ensimmäistä asiaa koskee ihmisen suhdetta Jumalaan ja jokaisessa näissä viidessä asiakokonaisuudessa esiintyvät hebreankieliset sanat יהוה אלהיך [JHVH 'eLoHe'JKha:] = "JHVH Jumalasi", joita sanoja ei esiinny yhdessäkään viidessä viimeisessä asiakokonaisuudessa, jolloin 5 viimeistä asiaa koskee siten ihmisen suhdetta lähimmäiseen. Tämä jako vastaa näin suoraan tekstin sanamuotoa. Myös Jeesus vahvistaa tämän jaoittelun 5 + 5 jakeissa Matt. 22: 37 - 39 tiivistämällä kummankin taulun säädökset kahdeksi pääsädökseksi, jotka ovat keskenään yhdenvertaiset eli myös yksittäisten säädösten lukumäärään nähden yhtä laajat.

Tätä jakoa tukee myös eräs vertauskuva, joskin vertauskuvien tulkinnoista voidaan usein olla eri mieltä. Israelin kansan erämaavaelluksen aikana valmistettu telttatemppele muodostui näet kahdesta osasta, joissa kummassakin oli 5 yhteenommeltua telttakankaan kaistaa, jotka sitten yhdistettiin hakasilla toisiinsa, joten siinä esiintyi tämä sama 5 + 5 jako (2. Moos. 26 ja 36). Tuo telttatemppele, josta käytetään tavallisesti hebreankielistä nimitystä אהל מועד [o'HeL MO'eDh] = "sovituksen kohtaamisen telta" (suomenkielisessä vuoden 1933 käännöksessä siitä on käytetty nimitystä "ilmestysmaja"), voidaan sisältäpäin nähtynä käsittää Jumalan antaman kymmenen säädöksen näkyväksi vertauskuvaksi. Niitä tauluja, joihin säädökset oli kirjoitettu, säilytettiin juuri tuon telttatemppelele sisällä olleessa liitonarkissa.

Seuraavassa käsitellään yksityiskohtaisesti kaikki nämä kymmenen säädöstä jakeiden 2. Moos. 20: 2 - 17 mukaisesti, jolloin niistä on esitetty mahdollisimman sanatarkat suomenkieliset käännökset. Nämä säädöksethän on sitten Raamatussa myöhemmin myös toistettu osaksi hiukan eri sanoin jakeissa 5. Moos. 5: 6 - 21. Näiden tekstikohtien eroihin ei ole tässä yhteydessä lähemmin puututtu.

1. säädös (jae 2).

2. "Minä (sanan "minä" pitempi, painotettu muoto מִנִּי [’aNoKhI:], johon sisältyy ajatus "vain minä" tai "ainoastaan minä") JHVH Jumalasi (koska hebrean kielessä ei käytetä verbin "olla" preesensmuotoa vastaavaa sanaa, suomen kielessä tarpeellinen lisäsana "olen" voidaan ajatella kahteen eri kohtaan: joko "Minä [olen] JHVH Jumalasi" tai "Minä JHVH [olen] Jumalasi"), joka olen vienyt sinut [pois] Egyptin maasta, orjien \ talosta / huoneesta / kodista / perheestä / suvusta / temppelistä \ (= sanan בֵּית [Ba’JiTh] eri merkityksiä)."

Tämä säädös määrittelee Raamatun ilmoittaman Jumalan, jonka nimi on יהוה [JHVH], minkä sanan alkuperäistä ääntämistapaa ja siten myös sen kieliopillista merkitystä ei tunneta. Koska juutalaisilla oli sääntö, että tämän Jumalan nimen sai lukea ääneen vain Jerusalemin Temppelissä, sen jälkeen kun roomalaiset tuhosivat Toisen Temppelin eli Serubbaabelin - Herodeksen Temppelin, tätä nimeä ei ole periaatteessa saanut enää missään lausua ääneen. Jumalan nimen oikea ääntämistapa on siten kertakaikkiaan unohtunut.

Tämä nimi on vokalisoitu Raamatun masoreettisessa tekstissä muodossa יהוה [JeHoVa:(H)], mutta monet ovat sitä mieltä, että se pitäisi vokalisoida יהוה [JaHVe:(H)]. Saattaa olla, että nuo molemmat lukutavat ovat vääriä. Juutalaiset lukevat tämän Jumalan nimen yleensä יְהוָה [’aDhoNaJ] = "Herra" (sananmukaisesti: "Herrani"). Siihen perustuu sen kreikankielinen käänös Κύριος [Ky:’rios] = "Herra", mikä on sitten toistunut muihinkin kieliin. Jumalan nimi voidaan lukea hebreaksi myös הַשֵּׁם [HasSheM] = "se nimi" (sana "se" on tässä määräävän artikkelin vastine).

Jumala selitti tämän nimen asiallista merkitystä Moosekselle tunnetussa palavan pensaan ilmestyksessä jakeessa 2. Moos. 3:14 sanoilla יהוה אֶשֶׁר אֶהְיֶה [’eHJe:(H) ’aSheR ’eHJe:(H)] = "tulen olemaan (futuuri) [se], joka tulen olemaan (futuuri)". Tämä hebrean sanonta on Septuaginta-käännöksessä käännetty kreikaksi sanoilla Ἐγώ εἰμι ὁ ὢν [Ego:’ eimi ho o:’n] = "Minä olen (preesens) se (määräävä artikkeli) oleva (partisiippi)". Septuaginta-käännös ei siis ole sanatarkka käänös, vaan selittävä käänös. Tarkka käänös kreikaksi on ἔσομαι ὅς ἔσομαι [e’somai ho’s e’somai] = "tulen olemaan (futuuri) [se], joka tulen olemaan (futuuri)".

Uuden Liiton kirjoitusten kreikankielisessä tekstissä sanat Ἐγώ εἰμι [Ego:’ eimi] = "Minä olen" esiintyvät lukuisia kertoja Jeesuksen puhumien sanojen lainauksissa, jolloin edellä mainitun Septuaginta-käännöksen kohdan perusteella on käsitetty, että Jeesus olisi kaikissa näissä kohdissa käyttänyt Jumalan nimeä.

Näiden sanojen "Minä olen" tarkka käännös hebreaksi olisi אֲנִי הוֹנֵה [ʼaNI: HoVe:(H)], mutta tätä sanontaa ei hebreassa käytetä. Sen tähden emme tiedä varmuudella, mitä Jeesus on kaikissa näissä kohdissa todella sanonut. Esimerkiksi jakeen Joh. 14:6 kreikankielisessä tekstissä on sanat Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ [Ego:´ eimi he: hodo´s kai he: ale:´theia kai he: dzo:e:´] = "Minä olen tie ja totuus ja elämä" (kaikki 3 sanaa: tie, totuus, elämä on varustettu määräävällä artikkelilla). Tämän lauseen hebreankielinen käännös on אֲנִי הַדָּרֶךְ וְהָאֱמֶת וְהַחַיִּים [ʼaNI: HadDe´reKh VeHa´e´MeTh VeHaH´ajJIM]. Siinä ei mikään viittaa Jumalan nimeen, ei silloinkaan, vaikka käytettäisiin "minä" sanaa אֲנִי [ʼaNoKhI:], koska sitä voidaan käyttää myös, kun on kysymys ihmisestä (esim. jakeessa 1. Moos. 24:34, jossa on kyse Aabrahamin palvelijasta).

Sitä vastoin esimerkiksi jakeen Joh. 18:5 kreikankielisessä tekstissä olevat sanat Ἐγώ εἰμι [Ego:´ eimi] = "Minä olen" ovat hebreankielisissä käännöksissä muodossa אֲנִי הוֹנֵה [ʼaNI: HU:´] = "Minä [olen] Hän", jotka seuraavien jakeessa Jes. 41:4 olevien sanojen perusteella viittaavat selvästi Jumalan nimeen: אֲנִי יְהוָה רִישׁוֹן וְאֶת אֲחֵרֵינִים הוֹנֵה [ʼaNI: JHVH RISHON Ve´eTh ´aH'aRoNIM ´aNI: HU:´] = "Minä JHVH [olen] ensimmäinen ja viimeisten \ luona / kanssa \ Minä [olen] Hän" (tässä ei siis ole sanaa "sama", kuten monissa käännöksissä).

Kun juutalaiset nyt kuulivat nämä Jeesuksen sanat, he ymmärsivät heti, että Jeesus käytti tässä tilanteessa Jumalan nimeä, jota ei olisi saanut lausua, ja tämän Jumalan nimen voimasta kiinniottajat kaatuivat maahan. Jeesus olisi voinut silloin lähteä vapaana pois kenenkään estämättä, mutta rakkaudesta sinuun ja minuun Hän antautui kiinniotetuksi sekä alistui vapaaehtoisesti ristinkuolemaan meidän syntiemme sovitukseksi.

Koska Jumala oli Kristuksessa eli Messiaassa (2. Kor. 5:19), on aivan selvää, että Jeesuksen ajallisessa elämässä ja kuolemassa toteutui ainakin osa siitä profetiasta, joka sisältyy edellä mainittuun Jumalan Moosekselle antamaan Jumalan nimeä JHVH koskevaan futuurimuotoiseen selitykseen. Profetian lopullinen toteutuminen voi tietysti hyvin olla vielä meistäkin katsoen tulevaisuudessa, koska siinä ei ole mitään aikamäärittelyä.

Tämän ensimmäisen säädöksen asiakokonaisuudessa on siis esitetty määritelmä Raamatun Jumalasta. Hän on se Jumala, joka on vienyt Israelin kansan kirjaimellisesti pois Egyptin orjuudesta. Tämä on juutalaisille hyvin selvä asia, jota he muistelevat jokaisena pääsiäisenä.

Sama Jumala on vienyt Jeesukseen uskovan Uuden Liiton kansan kuvaannollisesti pois sekä synnin orjuudesta, jolloin ei tarvitse palvella syntiä, että lain tekojen orjuudesta, jolloin ei tarvitse yrittää pelastaa itseään lain teoilla. Pelastushan saadaan Jumalan lahjana Jeesuksen täydellisen sovitustyön perusteella silloin, kun ihminen uskoo Jeesukseen. Tämä ensimmäinen säädös näin ymmärrettynä sopii siis hyvin myös Uuden Liiton puolella Jumalan määrittelyksi.

2. säädös (jakeet 3 - 6).

3. "Ei saa olla (jussiivi) sinulle [kuuluvana] \ muita jumalia / muiden jumalia \ edessäni (sananmukaisesti: kasvojeni päällä).
4. Et saa tehdä (jussiivi) itsellesi \ kuvapatsasta / veistettyä kuvaa \ , ei minkäänmuotoisena, [sellaisesta], joka [on] taivaissa ylhäällä, ja [sellaisesta], joka [on] maassa alhaalla, ja [sellaisesta], joka [on] vesissä maan alla.
5. Et saa kumartaa [maahan langeten] (jussiivi) niille etkä saa palvella (jussiivi) niitä, sillä Minä JHVH Jumalasi [olen] \ kiivas / kateellinen / mustasukkainen \ Jumala, [joka] rankaisen isien synnin lapsille kolmansiin ja neljänsiin [sukupolviin] Minua vihaaville,
6. mutta \ teen laupeuden / osoitan armoa \ tuhansille Minua rakastaville ja käskyjäni noudattaville".

Tämä asiakokonaisuus kieltää siis kaiken epäjumalien palvelun. Tässä säädöksessä on kielletty aivan erityisesti kolmiulotteisen palvontakohteen tekeminen, jollaisia ovat olleet useimmat perinteiset epäjumalat. Juutalaisen selityksen mukaan jakeessa 4 oleva hebreankielinen sanonta וְכָל תְּמוּנָה [VeKhoL TeMUNA:(H)] = "kaikenmuotoisena" (käännetty suomenkielisessä kieltolauseessa sanoilla "ei minkäänmuotoisena") kieltää myös tällaisen palvontakohteen kaksiulotteisen kuvan tekemisen, jottei siitä puolestaan tulisi taas uusi palvontakohte.

Jakeen 3 juutalaisissa selityksissä esiintyvä vaihtoehtoinen käännösmahdollisuus "muiden jumalia" viittaa tietysti niiden kansojen tai ihmisten epäjumaliin, jotka eivät tunnusta Raamatun ilmoittamaa Jumalaa, joten se sopii kyllä myös Uuden Liiton näkökulmasta käännösvaihtoehdoksi.

Se, että kaikki nämä jakeet 3 - 6 kuuluvat samaan säädökseen, käy ilmi siitä, että jakeessa 5 olevan monikkomuodon ("niille" ja "niitä") täytyy viitata myös jakeeseen 3, jossa on monikko ("muita jumalia" tai "muiden jumalia") eikä ainoastaan jakeeseen 4, jossa on vain yksikkö ("kuvapatsas" tai "veistetty kuva").

Kristillisissä selityksissä jae 3 on liitetty ensimmäiseen säädökseen, jotta siitä olisi saatu "älä tee - käsky", ja jakeet 4 - 6 on usein kokonaan sivuutettu, koska monissa kirkoissahan on ristiinnaulittua tai pyhimyksiä esittäviä kuvapatsaita, joista ei ole haluttu luopua tästä selvästä kiellosta huolimatta. Nehän ovat monille nimikristityille aivan ilmeisiä palvontakohteita, joiden edessä kumarretaan ja suitsutetaan.

Lisäksi on syytä huomata, että jakeen 3 perusteella epäjumala ei voi koskaan olla oikean Jumalan rinnalla, vaan aina Hänen edessään, Hänen kasvojensa päällä, peittäen näkyvistä Jumalan kasvot. Kun hyvin yleisesti ymmärretään, että sanonta "Jumalan kasvot" viittaa Messiaaseen eli siis Jeesukseen, epäjumala estää siten aina juuri Jeesuksen näkemisen sekä samalla pelastumisen.

3. säädös (jae 7).

7. "Et saa \ ottaa / nostaa / kantaa \ [esille] (jussiivi) JHVH:n Jumalasi nimeä turhaan, sillä JHVH ei tule julistamaan syyttömäksi (futuuri) [sitä], joka tulee \ ottamaan / nostamaan / kantamaan \ [esille] (futuuri) Hänen nimensä turhaan."

Tämä säädös on usein ymmärretty vain kielloksi käyttää Jumalan nimeä väärän valan tai yleensä valan yhteydessä, mutta monet selittäjät ovat kyllä käsittäneet tämän kaikkea Jumalan nimen väärinkäyttöä koskevaksi kielloksi. Juuri tähän asiakokonaisuuteen perustui se edellä mainittu juutalaisten sääntö, ettei Jumalan nimeä saanut lausua ääneen muualla kuin Jerusalemin Tempelissä, ettei vain vahingossakaan olisi ottanut esille Jumalan nimeä turhaan.

Juutalaisen selityksen mukaan tämä säädös kieltää myös Jumalaan viittaavien tunnusmerkkien käyttämisen esimerkiksi pukeutumisessa silloin, kun niitä käyttävä henkilö ei todellisuudessa usko lainkaan Raamatun ilmoittamaan Jumalaan, vaan käyttää tuollaisia tunnusmerkkejä vain omien etujensa ajamiseen. Alkutekstissä käytetty verbihän sisältää paljon laajalaisemman merkityksen kuin vain Jumalan nimen ääneen lausumisen.

Tämä säädös ei kuitenkaan missään tapauksessa kiellä Jumalan nimen huutamista avuksi hädässä, johon Raamattu toisaalla suorastaan kehottaa, esimerkiksi jakeissa Ps. 50:15 ja Joel 3:5 (alkutekstin luku- ja jaenumero, suomenkielisessä v. 1933 käännöksessä jae 2:32). Uuden Liiton kirjoituksissa olevien jakeiden Ap.t. 4:10 - 12 perusteella Jumalan ainoa pelastava nimi on Jeesus, jolloin on tietysti kysymys iankaikkisesta pelastuksesta.

4. säädös (jakeet 8 - 11).

8. "Muista (infinitiivi, jolla on imperatiivimerkitys) shabbatin päivää sen pyhittämiseksi. (Vertaa tässä vuoden 1776 käännöstä: "Muista sabbatin päivää, että sen pyhittäisit".)

9. \ Kuusi päivää / kuutena päivänä \ sinun pitää tehdä työtä (jussiivi), [silloin] sinun pitää tehdä (Vav-perfekti, jolla on jussiivimerkitys) kaikki työtehtäväsi,

10. mutta seitsemäs päivä [on] shabbat JHVH:lle Jumalallesi [\ kuuluva / omistettu \], [silloin] et saa tehdä (jussiivi) mitään työtehtävää, et sinä eikä poikasi eikä tyttäresi, ei palvelijasi eikä palvelijattaresi eikä eläimesi eikä muukalaisesi, joka [on] porteissasi.

11. Sillä \ kuusi päivää / kuutena päivänä \ teki JHVH taivaat ja maan ja meren ja kaikki, mitä niissä [on], [mutta] lepäsi (VaV-futuuri, jolla on menneen ajan verbinmuodon merkitys) seitsemäntenä päivänä. Sen tähden siunasi JHVH shabbatin päivän [sekä] pyhitti (VaV-futuuri) sen."

Tässä asiakokonaisuudessa esiintyy hebrean käsite שַׁבָּת [ShabBaTh]. Se tulee verbistä שָׁבַת [ShaV'aTh], jonka perusmerkitys on "keskeyttää eli siis lopettaa tai lakata tilapäisesti, pitää tauko", joten sanan שַׁבָּת [ShabBaTh] kieliopillinen merkitys on "keskeytys, tauko". Olen käyttänyt siitä suomenkielisessä käännöksessä muotoa "shabbat" (genetiivimuoto "shabbatin"), joka voitaisiin tietysti kirjoittaa myös "šabbat", mutta silloin tarvitaan kirjainmerkki š, jota ei ole normaalissa suomen kielen kirjaimistossa (vertaa esimerkiksi yleisesti käytettyä sanaa "shalom", jota samasta syystä harvoin näkee muodossa "šalom"). Suomen juutalaiset ovat käyttäneet suomenkielisessä tekstissä muotoa "Šabat" (siis suhu-s sekä konsonantti b, mutta ilman sen kahdennusta).

Nyhdän suomenkielisissä Raamatun käännöksissä ei yleensä erotella toisistaan hebrean eri s-kirjaimia, jotka ovat seuraavat:

- ז [Z] = soinnillinen s-äänne
- ס [S] = tavallinen s-äänne
- צ [Ts] = konsonattiyhtymä t + s
- ש [Sh] = suhu-s-äänne
- שׁ [S'] = tavallinen s-äänne

Kaksi viimeksi mainittua kirjoitetaan hebrean pisteyttämättömässä eli vokalisoiduttomassa konsonanttikirjoituksessa samalla kirjainmerkillä שׁ. Lisäksi kaikki nämä konsonantit voivat esiintyä kahdennettuina. Konsonantin kahdennus ei näy lainkaan hebrean pisteyttämättömässä kirjoituksessa, joten se jää siksi translitteroinneissa usein tekemättä.

Hebrean שַׁבָּת [ShabBaTh] sanan vastineena myöhemmässä suomen kielessä käyttöön tullut muoto "sapatti" viittaa paremminkin muinaisten babylonialaisten "shappatu" päivään, joka oli jokaisen kuukauden 7., 14., 21. ja 28. päivä. Kuukauden viimeisen "shappatu" päivän ja seuraavan kuukauden ensimmäisen "shappatu" päivän väli ei siis ollut 7 päivää. Raamatullinen "shabbat" päivä on sen sijaan aina joka seitsemäs päivä kokonaan riippumatta kuukauden tai vuoden päivämäärästä, joten "shabbat" ja "shappatu" ovat täysin eri käsitteitä.

Tässä on siis kysymyksessä samantapainen asia kuin nimityksessä "hebrean", joka tulee henkilönimestä Eber eli Eeber (1. Moos. 10:21, 24 - 25 ja 11:14 - 17), jolloin "hebrealaiset" = Eeberin jälkeläiset ja "hebrean kieli" = Eeberin kieli, joka Baabelin kieltensekoituksessa jäi ilmeisesti ainakin osalle Eeberin jälkeläisistä.

Nykysuomessa käytetty muoto "heprea" hävittää kokonaan tämän asiayhteyden ja viittaa paremminkin 1300-luvulta e.Kr. peräisin olevissa El-Amarnan kirjeissä mainittuun sanaan "hapiru", johon liittyy halventava merkitys "rosvo". Liika suomennusinto voi siis helposti johtaa väärinkäsityksiin. Eihän muuten "arabia" sanaakaan kirjoiteta muodossa "arapia". Sitä nyt tuskin kukaan uskaltaisi tehdäkään, koska se katsottaisiin melko varmasti arabeja halventavaksi.

Edellä mainittua verbiä שָׁבַת [ShaV'aTh] on käytetty Raamatun luomiskertomuksessa jakeissa 1. Moos. 2:2-3, joten Jumala ei siis itse asiassa seitsemäntenä päivänä levännyt, vaan keskeytti eli tilapäisesti lopetti työnteon, kun oli saanut luomistyönsä valmiiksi (1. Moos. 2:1). Toisaalta Jumala ei tarvinnut lepoa (Jes. 40:28), toisaalta Hän tekee yhä työtä (Joh. 5:17).

Ihminen sitä vastoin tarvitsee lepoa ja shabbat on asetettu ihmistä varten (Mark. 2:27). Tässä neljännessä säädöksessä jakeessa 11 käytetään alkutekstissä kuitenkin Jumalan nimen yhteydessä hebrean verbiä נוּחַ eli נָח [NU:'aH'] tai נָחַ [NO:'aH'] = "levätä" eikä verbiä שָׁבַת [ShaV'aTh] = "keskeyttää". Se merkitsee sitä, että Jumala itse näin antoi ihmisille esimerkin shabbatin pitämiseen liittyvästä levosta, vaikka Hän ei olisi lepoa tarvinnutkaan. Samoinhan Jeesus antoi ihmisille esimerkin kasteeseen liittyvästä vanhurskaudesta ottamalla itse kasteen, jota Hän ei täysin vanhurskaana olisi tietenkään tarvinnut (Matt. 3:13-15). Jeesus piti myös shabbatin (Luuk. 4:16), jossa tärkeintä on yhteydenpito Jumalaan sekä Jumalan Sanaan, mikä on kaiken todellisen levon lähde.

Todettakoon vielä, että shabbatin päivä on yksiselitteisesti viikon seitsemäs päivä eli lauantai (esimerkiksi espanjaksi sábado). Sitä ei ole Raamatussa missään kohdassa muutettu. Ne muutokset, mitä Raamatun ajan jälkeen on maailmassa tehty, ovat ihmisten tekemiä. Niiden mukaanhan pyhäpäivä on suurimmalla osalla kristittyjä sunnuntai, jota sitäkään ei paljon enää pyhitetä, ja virallisen kalenteriviikon ensimmäiseksi päiväksi on nykyisin merkitty maanantai, jolloin keskiviikko (esimerkiksi saksaksi Mittwoch) ei ole enää keskellä viikkoa.

Käsite "Herran päivä", hebreaksi יוֹם יְהוָה [JOM JHVH] = JHVH:n päivä, ei tarkoita sunnuntaipäivää, vaan kysymyksessä on Jumalan vihan päivä (esim. Sefanja 1:14 - 15). Näin on ymmärrettävä tämä sanonta myös jakeessa Ilm. 1:10, joten apostoli Johannes oli Pyhässä Hengessä viety näkemään Jumalan vihan aikaan liittyviä tapahtumia. Sitä, minä viikonpäivänä tämä tapahtui, ei ole tekstissä sanottu.

5. säädös (jae 12).

12. "Kunnioita (imperatiivi) isääsi ja äitiäsi, jotta tulevat pitenemään (futuuri) päiväsi sen (määräävä artikkeli) maan päällä, jonka JHVH Jumalasi antaa sinulle."

Tämä säädös omien vanhempien kunnioittamisesta liittyy Jumalan kunnioittamiseen, paitsi tekstissä olevien sanojen "JHVH Jumalasi" nojalla, myös asiasisältönsä perusteella, koska vanhemmat ovat pienelle lapselle ensimmäinen esikuva Jumalasta. Jumalahan on myös luonut jokaisen meistä juuri meidän omien vanhempiemme kautta.

Vanhempien kunnioittaminen auttaa lasta myös oppimaan Jumalan kunnioittamista. Jos vanhempien kunnioittaminen lakkaa, loppuu pian myös Jumalan kunnioittaminen. Vanhemmat eivät myöskään ole lähimmäisiä samalla tavalla kuin kaikki muut lähimmäiset, koska ihminen ei voi mitenkään itse valita vanhempiaan. Samoinhan ihminen ei voi itse valita, kuka on todellinen Jumala, koska todellinen Jumala on Jumala täysin riippumatta siitä, mitä me ihmiset Hänestä ajattelemme. Sitä vastoin jokainen voi vapaasti valita, mitä hän pitää epäjumalanaan. Samalla tavalla kaikkien muiden ihmisten kohdalla jokainen voi ainakin jossakin määrin valita, ketä hän pitää lähimmäisenään.

Suomenkielisissä käännöksissä esiintyvää käsitettä "lähimmäinen" vastaa hebreankielisissä teksteissä sana רֵעַ [Re'a'], jonka merkitys on "ystävä, toveri, kumppani, naapuri, lähimmäinen". Sana esiintyy esimerkiksi jakeessa 3. Moos. 19:18 ja se on siinä rinnastettu oman kansan jäseniin. Jeesus rinnastaa sen kuitenkin myös viholliseen (Matt. 5:43-44).

On huomattava, että tässä asiakokonaisuudessa esiintyvistä käsitteistä "maa" käytetään alkutekstissä hebrean sanaa אֶדְמָה [ʾaDhaMa:(H)], josta ihminen אָדָם [ʾaDhaʾM] (= myös nimi "Aadam") on luotu (1. Moos. 2:7), eikä sanaa עַרְצָה [eʾReTs], mikä yleensä viittaa Israelin maahan. Tämäkin osoittaa, että nämä säädökset koskevat kaikkia ihmisiä eikä vain juutalaisia. Mainittakoon samalla, että sanoihin אָדָם [ʾaDhaʾM] ja אֶדְמָה [ʾaDhaMa:(H)] sisältyy sana דָם [DaM] = "veri", joka on välttämätön sekä kehon toimintojen ylläpitäjänä ihmisen ajallista elämää varten täällä maan päällä että syntien sovitusverenä myös ihmisen iankaikkista elämää varten Jumalan yhteydessä taivaassa.

Eräät Uuden Liiton kirjoituksissa olevat tämän säädöksen maininnat (Matt. 19:19, Mark. 10:19, Luuk. 18:20, Ef. 6:2) voidaan ymmärtää viittauksiksi ensimmäiseen pääsäädökseen, joka käsittää kaikki nämä viisi ensimmäistä säädöstä. Sekä Jeesus että Paavali käyttivät usein rabbien opetustapaa, jonka mukaan viittaus laajempaan tekstikokonaisuuteen voidaan tehdä lainaamalla siitä vain osa, jolloin edellytetään, että kuulijat tai lukijat tuntevat koko tekstin ja osaavat sen ulkoa sekä lukevat sen mielessään kokonaisuudessaan.

6. säädös (jae 13).

13. "Et saa \murhata / tappaa\ (jussiivi)."

Tämä säädös kieltää siis lähimmäisen surmaamisen, sekä ennalta harkitun että pikaistuksissa tehdyn, joten siihen sisältyvät molemmat lainopilliset käsitteet "murha" ja "tappo". Säädös ei kuitenkaan koske vahingossa, teon tekijän tahtomatta, tapahtunutta kuolemantuottamusta (esimerkiksi 5. Moos. 19:4 - 6).

Jeesus tiukentaa jakeessa Matt. 5:22 tämän säädöksen niin pitkälle, että jokainen, joka sanoo toiselle häntä häväisten: "Sinä [olet] \ hullu / houkka / tyhmä / typerä \ ", on jo syypää tämän kiellon rikkomiseen, joten Jeesus vahvistaa näin eräät Talmudin tulkinnat.

Jeesuksen opetushan oli monessa suhteessa hyvin lähellä fariseusten opetusta. Myös Jeesuksen elämäntavat olivat paljolti fariseusten opetuksen mukaisia. Se, mistä Hän heitä usein moitti, koski lähinnä sitä, että he eivät itse eläneet oman opetuksensa mukaisesti. Opettajan oma elämä on näet opetuksen perillemenon kannalta vähintään yhtä tärkeää kuin hänen opetuksensa. Monille on sitten näiden Jeesuksen moitteiden perusteella syntynyt fariseusten opetuksesta aivan väärä käsitys.

Sellainen tilanne, jossa ainoina vaihtoehtoina ovat tappaa tai tulla tapetuksi (esimerkiksi sodassa), on kieltämättä ongelmallinen. Monet pitävät tällaisessa tapauksessa toisen ihmisen surmaamista itsepuolustukseksi täysin oikeutettuna (esimerkiksi Daavidin ja Goljatin taistelu luvussa 1. Sam. 17, jossa Goljatin surmaamisesta Daavidia ei nuhdeltu, kuten tehtiin esimerkiksi Uurian surmauttamisesta luvuissa 2. Sam. 11 ja 12, jolloin Daavid ei itse suorittanut varsinaista surmatekoa). Monet taas katsovat, että toisen ihmisen surmaaminen on tällaisessakin tilanteessa kielletty, jolloin näin ajattelevan on tietysti myös itse oltava valmis surmatuksi tulemiseen eikä vain asetettava tätä vaatimusta toisille.

Toinen ongelmatilanne on eräistä rikoksista Raamatussakin säädetyn kuolemanrangaistuksen toimeenpano. Yhteiskunnassa pidettävän järjestyksen säilyttämiseksi se lienee joissakin tapauksissa välttämätöntä. Jeesus oli kuitenkin ainakin eräässä tällaisessa tapauksessa armahtavainen asettaen tuomion toimeenpanoa vaativat itsetutkistelun paikalle (Joh. 8:3-11).

Eläinten tappaminen sekä ravinnoksi että villipetojen tai vihaisten kotieläimien ihmisille aiheuttamien vaarojen takia on Raamatun mukaan täysin sallittua, päinvastoin kuin eräissä Kaukoidän uskonnoissa. Tämä kuudes säädös ei siten koske ihmiselämän kannalta välttämättömäksi katsottavaa eläimien tappamista. Turha eläinten tappaminen vain ihmisen mielihalusta on tietysti luomakunnan suojelun kannalta aina väärin, mutta tämä säädös ei liity siihen.

7. säädös (jae 14).

14. "Et saa tehdä aviorikosta (jussiivi)."

Raamatun kokonaisilmoituksen perusteella (esimerkiksi 1. Moos. 1:27, 1. Moos. 2:24, 5. Moos. 22:13-21, 5. Moos. 22:28-29, Matt. 5:31-32, Matt. 19:3-9, Mark. 10:2-12, Luuk. 16:18) tämä säädös kieltää kaiken avioliiton ulkopuolella tapahtuvan seksin eli sukupuolielämän, tapahtui se sitten jo ennen avioliiton solmimista, avioliiton aikana tai mahdollisen eron sattuessa avioliiton jälkeen.

Avioero sinänsä on kyllä sallittu (esimerkiksi 1. Kor. 7:15), mutta eronneen uudelleen avioituminen entisen puolison vielä eläessä on kielletty. Vain puolison kuolema antaa leskeksi jääneelle oikeuden uudelleen avioitumiseen tätä säädöstä rikkomatta (esimerkiksi Room. 7:2-3).

Jeesus tiukentaa tämän säädöksen niin pitkälle, että "jokainen, joka katsoo \ [vierasta] naista / [toisen] vaimoa \ himoitakseen häntä", on jo aviorikkoja (Matt. 5:28), joten Jeesuksen opetus tulee tässäkin lähelle eräitä Talmudin tulkintoja. Näitä Jeesuksen sanoja on tulkittu myös siten, että tällaisessa tapauksessa aviorikos edellyttää kuitenkin näiden molempien henkilöiden katseiden yhtymistä.

Esimerkiksi Hesekielin kirjan luvussa 23 on kuvattu yksityiskohtaisesti monenlaista haureuden harjoittamista, josta kaikesta tullaan tuomitsemaan kuten aviorikoksesta (Hes. 23:45). Siten vuoden 1933 suomenkielisessä Raamatun käännöksessä käytetty sanonta "Älä tee huorin", joka koskee kaikkea haureuden harjoitusta, on kyllä asiallisesti oikea, vaikka se ei olekaan sanatarkka.

Sen sijaan vuonna 1999 hyväksytyssä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon katekismuksessa, joka jaettiin Suomessa jokaiseen kotiin, on tämä säädös selitetty ikäänkuin se koskisi vain avioliitossa olevia, mutta ei niitä, jotka eivät ole solmineet avioliittoa, eikä myöskään eronneita. Tämä siitä huolimatta, että luterilaisen kirkon oppi-isä Luther sanoo asiasta hyvin selvästi Isossa Katekismuksessaan sen suomenkielisen käännöksen mukaan: "Mutta koska meidän keskuudessamme vallitsee niin törkeä kaikkien syntien ja rivouksien pohjaton saastaisuus, koskee tämä käsky kaikkea muutakin siveettömyyttä, kulkipa se nimellä millä tahansa."

Alkutekstissä käytetty käsite נָאֵף [Na'aF] = "tehdä aviorikos" korostaa aivan erityisesti Jumalan säättämän avioliiton pyhyyttä, vaikka tähän säädökseen sisältyy edellä esitetyn perusteella asiallisesti kyllä kaikki muukin haureuden harjoittaminen.

8. säädös (jae 15).

15. "Et saa varastaa (jussiivi)."

Tämä säädös kieltää paitsi kaiken toiselle kuuluvan omaisuuden anastamisen, tapahtuipa se sitten suoranaisen varkauden kautta, petollisen kaupan kautta tai jollain muulla tavalla, myös ihmisryöstön, kuten lasten kidnappaamisen lunnaiden saamiseksi tai naisten sieppaamisen seksiorjiksi tai ihmisten kaappaamisen panttivangeiksi, mitä kaikkea tapahtuu nykyisin suuressa määrin. Säädös sisältää myös kaiken yhteistyön varkaiden kanssa, kuten varastetun tavaran kätkemisen, myymisen ja ostamisen. Se, että varastaminen on kielletty myös Uuden Liiton kirjoituksissa, käy ilmi mm. jakeista 1. Kor. 6:10 ja Ef. 4:28.

9. säädös (jae 16).

6. "Et saa antaa todistuslausuntoa (jussiivi) lähimmäistäsi [koskevassa asiassa] valehtelevana silminnäkijänä."

Tämä säädös, joka koskee sekä suullista että kirjallista todistuslausuntoa, kieltää itse asiassa kaiken valehtelemisen, koska valhe liittyy aina sellaiseen asiaan, jota valehtelija ei ole todellisuudessa nähnyt tapahtuneeksi. Valehtelukin on kielletty myös Uuden Liiton kirjoituksissa, mikä tulee esille esimerkiksi jakeissa Ef. 4:25 ja Ilm. 21:8.

10. säädös (jae 17).

17. "Et saa \ haluta / himoita \ [saada itsellesi] (jussiivi) lähimmäisesi \ taloa / huonetta / kotia \ . Et saa \ haluta / himoita \ [saada itsellesi] (jussiivi) lähimmäisesi vaimoa etkä hänen palvelijaansa etkä hänen palvelijatartansa etkä hänen härkäänsä etkä hänen aasiansa etkä mitään, joka [on] lähimmäisesellesi [kuuluvaa]."

Tämä säädös, joka kieltää kaiken lähimmäiselle kuuluvan haluamisen ja himoitsemisen, on roomalaiskatolisissa ja luterilaisissa selityksissä jaettu keinotekoisesti kahdeksi eri käskyksi, jotta käskyjen lukumääräksi on saatu 10 vielä senkin jälkeen kun säädöskokoelman alussa on tehty muutoksia. Se, että tässä on kysymyksessä yksi säädös, käy ilmi myös jakeista Room. 7:7-8, joissa apostoli Paavali viittaa tähän säädökseen yhtenä käskynä. Myös Luther joutuu Isossa Katekismuksessaan selittämään tämän kahdeksi käskyksi jaetun asian samassa luvussa, koska siinä on kysymys yhdestä asiakokonaisuudesta.

Halut ja himot on kielletty myös esimerkiksi jakeissa Gal. 5:24 ja 1. Piet. 2:11, joten tämäkin säädös on vahvistettu Uuden Liiton kirjoituksissa useissa kohdissa, kuten nuo kaikki muutkin säädökset. Sehän on tietysti luonnollista, koska sekä Jeesuksen että apostolien Raamattuna oli Vanhan Liiton kirjoitukset, joihin he tämän tästä vetosivat.

Loppusanat.

Nämä säädökset ovat Jumalan kaikille ihmisille tarkoittamat Hänen luomansa elämän perustavat käyttöohjeet. Jos niitä noudatetaan, ihmisten elämä sujuu hyvin, jos niitä ei noudateta, mitä maailmassa tänä päivänä hyvin paljon tapahtuu, ihmisten elämä sujuu huonosti, niinkuin jokainen voi itse nähdä aivan omassa lähiympäristössäänkin. Nyt on kuitenkin huomattava, että kukaan ei voi itse ansaita iankaikkista pelastusta pitämällä nämä Jumalan antamat säädökset, koska kukaan ihminen ei voi omalla voimallaan niitä täysin noudattaa.

Yksi ainoa rikkomus yhtä lain kohtaa vastaan tekee ihmisen koko lain rikkojaksi (Jaak. 2:10). Juuri tämän takia Jumala antoi Poikansa Jeesuksen ristinkuolemaan meidän edestämme, että meillä olisi Jumalan armosta mahdollisuus pelastua, mikä voi tapahtua ainoastaan uskomalla Jeesukseen (Joh. 3:14-18).

Syntinsä tuntevalle ja tunnustavalle, joka pyytää Jumalalta Jeesuksen sovitus työn perusteella anteeksi syntejään, olivat ne sitten Jumalaa vastaan kapinointia, epäjumalien palvelua, Jumalan nimen väärinkäyttöä, shabbatin päivän pyhittämättä jättämistä, vanhempien kunnioittamisen laiminlyöntiä, murhaamista tai tappamista, aviorikoksen tekemistä tai muuta haureutta, varastamista, valehtelemista taikka jollekin toiselle kuuluvan haluamista tai himoitsemista, annetaan Raamatun mukaan kaikki synnit anteeksi Jeesuksen nimessä ja sovitusveressä (1. Joh. 1:9).

Sen jälkeen meillä on pelastettuina käytettävissä apuna näiden säädösten noudattamiseen Jumalan voima, joskin siinä silloinkin tarvitaan jatkuvasti myös oma tahtomme. Pelastettu haluaa pitää nämä säädökset, koska se on itse asiassa ainoa tapa osoittaa Jumalalle vastarakkautta siitä, että Hän on ensin rakastanut meitä (1. Joh. 5:3). Oikea järjestys on siis tämä: ensin pelastus eli uskoon tulo, sen jälkeen Jumalan säädösten noudattaminen (1. Joh. 2:3-6).

Nämä molemmat, sekä ihmisen pelastuminen että Jumalan säädösten noudattaminen, tapahtuvat Jumalan armosta ja Jumalan voiman kautta, mutta niissä molemmissa tarvitaan myös meidän oma osuutemme: Jumalan äänen kuuleminen, Hänen puhuessaan meille ennen muuta Raamatun sanan kautta, sekä nöyryminen Pyhän Jumalan edessä ja taipuminen Jumalan tahtoon elämässämme.

Jokainen uskoon tullut pelastettu on myös kelvollinen tulemaan kasteen kautta Jumalan seurakunnan jäseneksi, olkoot hänen syntinsä sitten olleet mitä hyvänsä edellä esitetyistä. Kuitenkin seurakunnan näkyvissä palvelutehtävissä toimiville on asetettu muita jäseniä selvästi suuremmat vaatimukset (1. Tim. 3:1-13, 2. Tim. 2:24-25, Tiit. 1:5-9, 1. Piet. 5:1-3).

Saakoot kaikki nämä tässä kirjoituksessa käsitellyt Jumalan Sanan selvät ohjeet tulla jälleen kristillisen julistuksen ja opetuksen perustaksi, niinkuin ne olivat alkuseurakunnassa. Ehkä Jumala sitä kautta voisi antaa vielä paljon kaivatun herätyksen ajan.

Karstulassa syyskuussa 2005.

Osmo Alho

Liite. Lähdekirjallisuusluettelo.

1. Tekstilähteitä:

- Biblia Hebraica Stuttgartensia.
Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart, 1990.
- The Holy Scriptures (Old Testament) Hebrew and English.
The Society for Distributing Hebrew Scriptures. Cambridge.
- The Hebrew Bible (Old Testament).
Edited by Norman Henry Snaith. Edition 1977.
The Bible Society in Israel.
- Septuaginta.
Edidit Alfred Rahlfs.
Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart, 1979.
- Nestle - Aland: Novum Testamentum Graece.
Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart, 1993.
- NOVUM. Uusi Testamentti selityksin. Osat 1 - 4.
Raamatun Tietokirja. Hämeenlinna, 1981 - 1983.
- The New Covenant. Aramaic Peshitta Text with Hebrew Translation.
The Bible Society. Jerusalem, 1986.
- The New Testament in Hebrew and Russian.
Hebrew Translation by Franz Delitzsch.
Revised by Gustav Hermann Dalman.
The Society for Distributing the Holy Scriptures to the Jews. Norwich, 1979.
- Hebrew New Testament. The New Translation 1976.
United Bible Societies, Israel Agency. Jerusalem, 1979.
- The New Testament in Hebrew and English.
Hebrew Translation by Isaac Salkinson.
Revised by David Ginsburg. Edition 1993.
The Society for Distributing Hebrew Scriptures. Cambridge, 1995.
- The New Testament (in Hebrew).
Hebrew Translation by Franz Delitzsch.
New Revised Hebrew Version Based on the Eighth Edition of 1885.
"Streams in the Negev". Beer-Sheva, 2003.

2. Tekstianalyysin apuvälineitä:

- Abraham Even-Shoshan: A New Concordance of the Bible.
"Kirjat Sefer" Publishing House Ltd. Jerusalem, 1992.
- Solomon Mandelkern: Veteris Testamenti Concordantiae.
Schocken Ltd. Jerusalem - Tel Aviv, 1986.
- Ernest Klein: A Comprehensive Etymological Dictionary
of the Hebrew Language.
Carta Ltd. - The University of Haifa. Jerusalem, 1987.
- Wilhelm Gesenius - Frants Buhl: Handwörterbuch über das Alte Testament.
Springer-Verlag. Berlin - Göttingen - Heidelberg, 1962.

- F. Brown - S. R. Driver - C. A. Briggs - W. Gesenius:
The New Hebrew and English Lexicon.
Hendrickson Publishers. Peabody, Massachusetts, 1979.
- Reuben Alcalay: The Complete Hebrew - English Dictionary.
Massada Ltd. Tel-Aviv, 1990.
- Marcus Jastrow: A Dictionary of the Talmud. Edition 1903.
Reprint "Horeb". Jerusalem.
- Seppo Seppälä: Heprea - Suomi Sanakirja.
Suomen Karmel-Yhdistys ry. Saarijärvi, 1981.
- Thomas Lambdin - Heinrich v. Siebenthal: Lehrbuch Bibel-Hebräisch.
Brunnen Verlag. Giessen - Lahr, 1990.
- W. Gesenius - E. Kautsch - A. E. Cowley:
Gesenius' Hebrew Grammar. Edition 1910.
Reprint Oxford University Press. Oxford, 1980.
- Shaul Barqali: "Luach HaPealim HaShalem". (Hebreankielinen verbitaulukko.)
"Rubin Mass". Jerusalem, 1977.

3. Selitysteoksia:

- The ArtScroll Mesorah Series: The Ten Commandments.
A New Translation with a Commentary Anthologized from Talmudic, Midrashic
and Rabbinic Sources.
Mesorah Publications Ltd. New York, 1993.
- Pinchas H. Peli: The Jewish Sabbath.
Schocken Books. New York, Edition 1991.
- Encyclopedia Judaica, CD-ROM Edition.
Judaica Multimedia (Israel) Ltd.
- Ove Schwarz - Hillel Skurnik - Dave Weintraub:
Juutalaisuus. Uskonto ja perinne.
Juutalainen koulu - Helsinki. Vammala, 1991.
- A. F. Puukko: Raamatun Selitysteos, I Osa.
Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo, 1952.
- Aapeli Saarisalo: Raamatun Sanakirja.
Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki, 1965.
- Iso Raamatun Tietosanakirja. Osat 1 - 3.
Raamatun Tietokirja. Kuopio, 1972 - 1975.
- Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat.
Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys. Turku, 1948.
- Katekismus. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi.
Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna 1999.
Edita. Vilppula, 2000.

Lisäksi on ollut käytettävissä monia Raamatun käännöksiä, konkordansseja, sanakirjoja ja kielioppeja useilla eri kielillä.